

SEDMI KONGRES SAVEZA HISTORIČARA JUGOSLAVIJE

U Novom Sadu je od 4. do 7. listopada 1977. održan VII. kongres Saveza historijskih društava Jugoslavije na kojem su uz blizu 800 domaćih historičara, kako znanstvenih radnika tako i predavača povijesti u raznim školama, sudjelovala 24 gosta iz SSSR-a, DR Njemačke, SR Njemačke, Mađarske, Poljske, Bugarske, Italije, Austrije i Cipra.

Sudionici kongresa uputili su Pismo predsjedniku SFR Jugoslavije Josipu Brozu Titu i primili Pismo predsjednika Saveza udruženja boraca narodnooslobodilačkog rata druga Koste Nađ a, te saslušali pozdravni govor predsjednika Pokrajinske konferencije SSRN Vojvodine druga Bogdana C r e v a r a i drugih predstavnika domaćina, a u ime inozemnih gostiju Kongres je pozdravio sovjetski akademik Aleksej L. N a r o č n i c k i j .

Organizator Kongresa bio je Pokrajinski odbor društva istoričara Vojvodine, a predsjedavao mu je prof. dr Bogdan V r a n e š e v i ć , dosadašnji predsjednik Saveza historijskih društava Jugoslavije.

1. Uvodni referati

Budući da se Kongres održavao u čast partijskih jubileja, tj. posebice 40-godišnjice dolaska Josipa Broza Tita na čelo KP Jugoslavije, uvodni referat dra P e r e D a m j a n o v i ć a iz Beograda: *Uloga Josipa Broza Tita u izgradnji marksističke partije — bitan faktor pobjede jugoslovenske socijalističke revolucije* bio je posvećen toj važnoj obljetnici. U jednosatnom referatu Damjanović je težište stavio na Titovu djelatnost od 1928. do 1941. kad je došla do izražaja njegova borba za jedinstvo Partije protiv frakcionaštva, sektaštva i za ispravno rješavanje nacionalnog pitanja u Jugoslaviji. Posebno je razradio Titovu ulogu u nastajanju temeljnih strategijskih koncepcija za rad u narodu kao i spremanju za revolucionarnu i oslobodilačku djelatnost u ratu. Na kraju je govorio o prerastanju Partije s Titom na čelu u avangardu socijalističke revolucije, tj. prijelaz »od Partije koja se bavila uglavnom sama sobom i uskoklasnim problemima radničke klase u predvodničku snagu svih progresivnih snaga jugoslavenskog društva«.

U vezi s temeljnom temom Kongresa: *Društvene strukture i društveni pokreti u povijesti jugoslavenskih naroda i narodnosti od doseljenja do najnovijeg vremena*, u plenumu je pročitano nekoliko referata s toga područja. Najprije je prof. dr Branislav V r a n e š e v i ć govorio *O društvenoj strukturi i društvenom pokretu u Vojvodini u drugoj polovici 19. stoljeća*, zatim je prof. dr Mirjana G r o s s iz Zagreba referirala o *metodološkim problemima struktural-*

ne povijesti s posebnim obzirom na stupanj razvoja jugoslavenske historije i mr Ranko Končar (Novi Sad) O pokretu za autonomiju Vojvodine između dva svjetska rata. Budući da je prof. dr Branislav Đurđev (Sarajevo) odustao od iznošenja svoga saopćenja, razvila se dosta opširna i zanimljiva rasprava u kojoj su osim njega sudjelovali prof. dr Bogo Grafenauer (Ljubljana), dr Smiljana Đurović, dr Nikola Petrović i mr Draga Anić (Beograd) i M. Gross. Kao podloga za diskusiju, pored referata M. Gross, poslužila je i njena knjiga »Historijska znanost — razvoj, oblik, smjerovi« (Zagreb, 1976). Osnovno neslaganje između B. Đurđeva i ostalih diskutantata s jedne strane i M. Gross i B. Grafenauera s druge izbilo je oko toga što je to strukturalna a što marksistička historiografija, kakvi su njihovi međusobni odnosi, kako su one obje zastupljene u našoj historiografiji itd.

Ova rasprava, kao i referat dr Danice Gavrilović koji je održan posljednji dan rada Kongresa, ali također u plenumu (*Kompjutersko proučavanje historije*), pokazuju da se metodološkim pitanjima na ovom skupu jugoslavenskih historičara obratila posebna pažnja i da naša znanost pokušava uhvatiti korak s razvojem historiografije u svijetu.

2. Nastava povijesti u srednjim školama

Treba posebno istaknuti da je na ovom Kongresu nastava povijesti stavljena po važnosti uz bok znanstvenim istraživanjima i da je zbog toga bila na dnevnom redu plenuma u toku prvoga kongresnog dana. Bilo je to ne samo zbog jednodušnog zahtjeva predavača povijesti i povijesnih društava u svim republikama nego i zbog pojačanog zanimanja javnosti i znanstvenih radnika koji su sve više zainteresirani za način, širinu i dubinu iznošenja znanstvenih rezultata u nastavnoj praksi. To je pitanje osobito aktualizirano u sadašnjem trenutku reforme u srednjim školama gdje se nastava povijesti sve više smanjuje i ograničava na sve uži prostor, ili se uklapa u neke druge sadržaje i predmete.

Zbog toga su pitanjima o položaju, mjestu i ulozi nastave povijesti u reformiranim srednjim školama bila posvećena tri referata. Prof. dr Rade Petrović (Sarajevo) govorio je o *Mjestu nastave povijesti u reformiranom usmjerenom obrazovanju* i napose istaknuo da za sada imamo kompletnu nastavu povijesti samo u osnovnim školama, te da su nam društveni predmeti u ostalim školama veoma podijeljeni i da između njih nema potrebne korelacije. Predložio je da se svakako poboljšaju nastavni programi povijesti u srednjim školama, da prestane potiskivanje neophodnih sadržaja iz programa i da se usklade svi programi društvenih znanosti.

Mr Milutin Perović (Beograd) govorio je o *Koncepciji i strukturi nastavnih sadržaja u programima povijesti zajedničkih osnova srednjeg usmjerenog obrazovanja*. Bila je to usporedna analiza programâ s kritičkim osvrtom na dosadašnje zahvate u reformi srednjih škola, posebice s obzirom na položaj nastave povijesti koji se sada sve više pogoršava.

Prof. dr Hrvoje Matković (Zagreb) referirao je o *Perspektivama nastave povijesti u drugoj fazi usmjerenog obrazovanja* (III i IV razred srednje

škole) na temelju iskustava koja su stečena u SR Hrvatskoj gdje se u reformi srednje škole otišlo najdalje. Istaknuo je da su izrađeni novi programi za fakultativno učenje povijesti u III. i IV. razredu sa pet raznih izbornih programa. Zaključio je da s obzirom na činjenicu da će se povijest učiti samo prema izboru samih učenika, perspektive povijesti kao predmeta nisu baš ružičaste. Istodobno se javljaju velike teškoće u realizaciji i tih nastavnih programa jer nastavnici nisu dovoljno pripremljeni za taj nagli prijelaz, a osim toga ne postoje nikakvi udžbenici, priručnici ni pomoćna literatura.

Nakon ovih referata razvila se živa i zanimljiva rasprava u kojoj su sudjelovali naši najpoznatiji historičari (Đurđev, Grafenauer, Gross, Zwitter i drugi). Svi su oni izrazili zabrinutost za mjesto i ulogu nastave povijesti u reformiranoj srednjoj školi i isticali neopravdanost ukidanja broja nastavnih sati i programskih sadržaja jer je povijest temeljni društveni predmet koji ima izuzetnu važnost ne samo za oblikovanje društvene svijesti nego i za idejno opredjeljivanje učenika.

3. Rad Kongresa u sekcijama

Kongres je drugi i treći dan (5. i 6. listopada) radio u sekcijama koje su bile smještene na raznim mjestima u Novom Sadu. *Prva* je obuhvaćala stari i srednji vijek, *druga* razdoblje od 15. do 18. stoljeća, *treća* 19. stoljeće do 1918. godine, *četvrta* period između dva svjetska rata i *peta* od 1941. godine do danas.

Budući da se temeljna tema Kongresa odnosila na istraživanja i proučavanje društvenih struktura i pokreta, težište je referatâ bilo na socijalnoj povijesti, marksističkoj analizi društvenih struktura, te gospodarskoj i kulturnoj povijesti društva u prošlosti. Primijetilo se i prisustvo novih metoda u istraživanjima (npr. statističke, kompjuterske, itd.), zatim niza mladih znanstvenih radnika, novih tema i zanimljivih interpretacija. Diskusije su bile žive i polemične, ali korektne. Osnovna slabost organizatora je bila u tome što su sekcije radile na raznim mjestima, pa je zbog toga znatan broj sudionika izgubio vrijeme odlazeći prema interesu za temu i predavača iz jedne sekcije u drugu.

a) Prva sekcija (stari i srednji vijek).

Prva sekcija je radila u zgradi Vojvođanskog muzeja. Radom je rukovodilo predsjedništvo u sastavu: prof. dr Desanka Knežević-Kojić (predsjednik), dr Hristo Melovski i dr Zef Mirdta (članovi). Sudionici su saslušali 14 saopćenja. Od najavljenih nisu svoje referate pročitali J. Šašel (Ljubljana) *K organizaciji študija zgodnjega Slovanstva na Balkanu* i Đ. Tošić (Sarajevo) *Društveni odnosi u Bosni krajem 14. vijeka*.

Josip Lučić (Zagreb), *Komunalno uređenje dalmatinskih gradova u 11. stoljeću*, pokazao je da je zajedničko svim gradskim stanovnicima, bili oni cives, populus ili clerus, to da su oni slobodni (ingenui). Osim njih postoje

gradski i prigradski stanovnici koji su neslobodni i zovu se općim imenom servi. Prema tome, u dalmatinskim gradovima postoje u to vrijeme tri glavne podjele stanovništva: crkvena na clerus ili populus, gospodarsko-društvena na plemići i neplemiće, zapravo na bogate i siromašne, i politička na slobodne i neslobodne. Komunalno uređenje dalmatinskih gradova odražava njihovu samoupravu, ali i raslojavanje društva na nobiles i populus.

Lujo M a r g e t i ć (Rijeka), *Najstarije vijesti o borbi krčkih i creskih pučana za očuvanje svojih prava*, objašnjava da su »sjevernojadranski otoci bili u prilično nezavisnom položaju od centralne bizantske vlasti koju su priznavali kao vrhovnu vlast, ali je kurijalne organizacije već davno nestalo. Kvarnerske općine zadržale su, doduše, značajke organizacija javnog prava kao sastavnog dijela jedinstvenog bizantskog državnog aparata kojem na čelu stoji car, ali su realne okolnosti prisiljavale općinske organe i cijelo stanovništvo da samostalno donose oduke koje su u biti bile međunarodnog značaja«. To pokazuje »da su kvarnerske općine bar u odnosu na Bizant vodile u 11. stolj. uglavnom samostalnu općinsku politiku prilagođavajući se snažnim susjedima (hrvatski kralj, Mleci) kako su najbolje znali«. Izmjenom situacije u prilog Mlečana, a na uštrb Bizanta, ističe autor, »jedino je krčkim knezovima uspjelo da budu kako-tako prihvaćeni od viših mletačkih društvenih snaga kao ravnopravan i pravno priznati partner«.

Desanka K o j i ć - K n e ž e v i ć (Sarajevo), *Društvene i etničke strukture u gradskim naseljima srednjovjekovne Bosne*, »da razvoj naselja gradskog tipa donosi sa sobom promjene i u socijalnoj strukturi stanovništva srednjovjekovne bosanske države. Rađa se jedno novo društvo u mnogočemu različito od feudalne sredine«.

Miroslav K u r e l a c (Zagreb) podnio je saopćenje: *Društvene diferencijacije i pokreti pučana srednje Dalmacije od 14. do 16. stoljeća*, a Branko P a n o v (Skopje), *Etničkite i opštestveno-ekonomski promeni vo ohridskiot kraj vo prvite vekovi po slovenskoto kolonizacija*. On je govorio o društveno-gospodarskim promjenama u razdoblju samostalnog života sklavinije Berzitiije, te o agrarnim prevratima, likvidaciji robovlasničkog poretka i postupnom prelasku od tzv. zemljoradničke u teritorijalnu (seosku) općinu-marku. Arheolog Petar P e t r u (Ljubljana) govorio je o *Kontinuitetu i diskontinuitetu naselitve v prehodnom obdobju iz kasne antike v zgodnji srednji vek*, dok je prof. dr. Bogo G r a f e n a u e r razmatrao temu: *Družbeni temelji Karantanije in Karantancev*.

Zef M i r d i t a (Priština), *Značaj i mogućnosti epigrafskog materijala u rasvjetljavanju etničke, političke i socijalne strukture Dardanije u rimsko doba*, ukazao je »na slabu ili nikakvu mogućnost imenskog materijala za rasvjetljavanje etničke i socijalne strukture. Međutim, glede političke strukture, on je veoma važan izvorni materijal«. Na kraju je zaključio da »i kvantitativno statistički metod u rješavanju problema socijalnih struktura antičkog svijeta na osnovi dardanskoga epigrafskoga materijala pokazuje svu slabost i neupotrebljivost«.

Tomislav R a u k a r (Zagreb), *Društvene strukture dalmatinske komune u srednjem vijeku*, istaknuo je dva bitna procesa u razvoju dalmatinskih gradova: oblikovanje zasebne, komunalne društvene strukture i odnos komune

prema vanjskom svijetu i problem integracije. Dušanka Dinić-Knežević (Novi Sad), *Položaj tekstilnih radnika u Dubrovniku u prvoj polovici 15. veka*, da je Dubrovnik uz Veneciju snabdijevao balkanske zemlje, naročito Srbiju i Bosnu, tkaninama koje su stizale iz zapadnoevropskih zemalja, a zatim i iz Italije gdje je u 14. st. tekstilna industrija doživjela procvat.

Saopćenje Hriste Melovskog (Skopje) *Za socijalnata istorija na makedonskoto selo vo 11. i 12. vek*, pokazalo je da u to doba postoji u okviru razvijenoga bizantskog feudalizma institucija ekskusija koja se »ne može identificirati s institucijom imuniteta« kao što su to do sada pretpostavljali bizantolozi. Referat Ljubomira Mitića, *Što treba menjati u načinu tumačenja nastavnih sadržaja koji se odnose na preistoriju i srednji vek* samo se vremenski uklopio u rad ove sekcije jer po svojoj tematici pripada metodici nastave povijesti. Nastup slovenskih arheologa Tome Kneza, *Družbena diferencijacija glede na arheološka iskopavanja iz halštatske dobe*, i Emilijana Cevca, *Poznogot-ska umetnost na slovenskem kot ilustracija družbenih premikov*, upozorili su na nedostatak referata sličnog karaktera iz ostalih krajeva Jugoslavije.

Diskusija koja je vođena gotovo nakon svakog saopćenja pokazala je da su oni bili dobro pripremljeni i da su izazvali interes slušalaca.

b) *Druga sekcija* (od 15. do 18. stoljeća).

Druga sekcija radila je u zgradi KUD »S. Marković«, a sjednicama je prisustvovalo prosječno od 50 do 70 slušalaca. Budući da neki najavljeni referenti nisu došli (npr. B. Hrabak i dr.), održano je ukupno 16 saopćenja. To su: Ignacij Vojte (Ljubljana), *Vpliv prometne poti na razslojavanje vasi v logaskem gospodarstvu*; prof. Ferdo Gestrin (Ljubljana), *Prispevek k kvantifikaciji kmečke trgovine*; Jože Koruza, *Jezikovna praksa privilegiranih slojev na Slovenskem*; Breda Pogorelec, *Socijalni vidiki razvoja slovenskega knjižnega jezika od 16. do 19. stoletja*; Jože Koropec (Maribor), *Socijalna struktura udeležencev drugega slovenskega kmečkoga upora*; prof. Nada Klaić (Zagreb), *Legenda i stvarnost u buni 1573. godine*; Josip Adamček (Zagreb), *Osnovne značajke feudalnoga društva u Hrvatskoj u 17. stoljeću*; Luka Đaković (Sarajevo), *Katoličko stanovništvo Bosne i Hercegovine sredinom 18. vijeka u svjetlu podataka popisa 1743 — 1768. godine*; Adem Handžić (Sarajevo), *O gradskom stanovništvu u Bosni u 16. vijeku*; Avdo Sućeska (Sarajevo), *Položaj raje u Bosni u 18. vijeku*; Dušanka Bojanić, *Struktura srpskoga društva u 16. veku*; Nikola Petrović (Beograd), *Društvenopolitičke protivrečnosti na temišvarskom zboru 1790. godine u svetlosti novih činjenica*; prof. Slavko Gavrilović (Novi Sad), *Krajiške bune u karlovačkom i varaždinskom generalatu u prvoj polovini 18. veka*; Skender Rizaj (Priština), *Pravni i stvarni položaj raje rumelijskog ejaleta u 16. i 17. stoljeću*; Muhamet Tërnav, *Islamizacija stanovništva na današnjoj teritoriji Kosova do kraja 17. veka* i Vančo Bošković, *Dokumenti Bajazita drugog u Hilendaru*.

I u ovoj sekciji vođena je zanimljiva rasprava, a bilo je i polemika.

c) *Treća sekcija* (od početka 19. stolj. do 1918)

Treća sekcija je radila u dvorani Gimnazije »J. Jovanović Zmaj«, a u radu je sudjelovalo od 50—160 slušalaca. Budući da Š. Mesaroš, Lj. Doklestić i M. Valentić nisu došli na Kongres, podneseno je ukupno 26 saopćenja. Većina od njih imala je sadržaje izvornog značaja, pa su izazvala živu diskusiju. Tako je već prvi referat Đoke Pejovića (Titograd), *Društveno-ekonomski i politički uslovi pretvaranja plemenske strukture Crne Gore i Brda u organizaciji države krajem 18. i početkom 19. vijeka*, potaknuo M. Perovića da istakne kako je potrebno podrobnije govoriti o plemenskoj strukturi. Isto tako su u povodu referata Klimenta Džambazovskog (Skopje), *Istorijske prepreke na putu razvitka makedonskog nacionalnog pokreta*, diskutirali Risto Poplazarov i Ljuben Lape (obojska iz Skopja). Pored saopćenja Vasilija Melika (Ljubljana), *Slovensko narodno gibanje in razšlojavanje na podeželju (1848—1918)*, znatno pažnju je izazvao Tomislav Kraljačić (Sarajevo), *Struktura administracije u Bosni i Hercegovini u Kalayevo doba*, koju je u raspravi posebno istaknula D. Milić (Beograd).

Andrija Lainović (Titograd) pročitao je referat: *Odgovor naših naroda na stav Antante prema bugarskim aspiracijama na Makedoniju u prvome svjetskom ratu*, a Jasna Fischer iz Ljubljane: *Socijalna osnova delavskega gibanja v Ljubljani v letih 1870—1890*. Posljednji u toj grupi referata: *Socijalna kretanja u Bosni* koji je pročitao Dušan Berić (Sarajevo) potaknuo je Nikolu Petrovića da zatraži dodatno objašnjenje o držanju evropskih i naših naroda prema Bosni 1848—49. D. Pavličević (Zagreb) pozitivno je ocijenio sudjelovanje mladih historičara (Kraljačić, Fischer, Berić) koji su u rad Sekcije unijeli potrebnu živost i novije poglede na neke pojave i povijesna zbivanja.

Druga grupa referenata održala je svoje referate ovim redom: Rene Lovrenčić (Zagreb), *Socijalna struktura sjeverne Dalmacije (1890—1910)*; Danica Milić (Beograd), *Ekonomski činioci razvoja srpskog društva 19. veka*; Dževad Juzbašić (Sarajevo), *O pitanju zaključenja ugovora o političkom savezu između vodstva srpskog i muslimanskog autonomnog pokreta u Bosni i Hercegovini u 19. stoljeću*; Dragutin Pavličević, *Narodni pokret u Hrvatskom zagorju 1883. godine*; Emin Plana (Priština), *Albanski begovat i gradsko stanovništvo na Kosovu prema reformnoj akciji Turske i velikih sila 1900—1904*; Ujub Mušović (Novi Pazar), *Pokreti sandžačkih Muslimana protiv reformi sultana Mahmuda II*; Ilijas Hadžibegović (Sarajevo), *Postanak radničke klase u Bosni i Hercegovini i njen razvoj do 1914. godine*. I nakon ovih saopćenja razvila se zanimljiva rasprava. Tako su se Vasilije Krestić i N. Petrović (Beograd) osvrnuli na izlaganje D. Pavličevića, a Dž. Juzbašić je diskutirao o referatu I. Hadžibegovića.

Treću skupinu referata započeo je Nikša Stančić (Zagreb), *Osnovni problemi u nacionalnim integracionim procesima na početku preporodnog pokreta u Dalmaciji*. Zatim su slijedili Kalman Čehak (Novi Sad), *Pokreti agrarnog proletarijata u Vojvodini u godinama prelaska iz 19. u 20. stoljeće u svjetlu izgrađivanja radničko-seljačkog saveza*; Šukri Rahimi (Priština), *Verska podjeljenost i razvoj nacionalne svesti kod Albanaca u drugoj polovini 19. veka*; Petar Strčić (Rijeka), *Politički pokreti u Istri i na Kvarnerskim oto-*

cima u 19. i u početku 20. stoljeća; Ljubinka Trgovčević (Beograd), *Istraživanja uloge naučnika tokom prvoga svetskog rata u savremenoj historiografiji*; i Branko Babić, *Iseljavanje Muslimana iz novih krajeva Crne Gore 1914. godine*. U diskusiji je D. Berić govorio o saopćenjima N. Stančića i Lj. Trgovčević, D. Pavličević o referatima N. Stančića i P. Strčića, D. Janković (Beograd) o izlaganju Lj. Trgovčević, Lj. Lape o N. Babiću i Lj. Trgovčević, S. Brestovaci (Priština) i M. Ekmečić (Sarajevo) o izlaganju N. Babića.

Posljednji dan podnijeli su referate Arpad Lebl (Novi Sad), *Socijalna struktura banatskog sela 1880—1918. godine*; Nusret Šehić (Sarajevo), *Autonomni pokret Bosne i Hercegovine pod austrougarskom okupacijom*; Masar Kodra (Priština), *Društvene prilike kod Albanaca na Kosovu za vreme istočne krize (1875—1881)*; Vasilije Krestić, *Iz istorije demokratskog pokreta Srba u Ugarskoj*; Ahmed Aličić (Sarajevo), *Struktura vlasti u Bosni u drugoj polovini 19. vijeka*; te Sadulla Brestovaci (Priština), *Albanski nacionalno-oslobodilački pokret u Srbiji 60-tih godina 19. veka*. U diskusiji su sudjelovali L. Rakić (Novi Sad), M. Gross i N. Petrović o saopćenju V. Krestića, D. Berić o referatu A. Aličića.

d) Četvrta sekcija (1918—1941)

U ovoj sekciji koja je radila u Muzeju socijalističke revolucije nije svoje referate pročitao čak osam najavljenih sudionika, pa je održano ukupno 25 saopćenja. Na partijske i Titove jubileje odnosio se i referat Pere Damjanovića koji je održan u Plenumu, kao i Miroljuba Vasića (Beograd), *Doprinos Josipa Broza Tita jačanju revolucionarnog omladinskog pokreta u njegovoj borbi za preobražaj jugoslavenskog društva (1935—1941)*, Saopćenje Ranka Končara koje je pripadalo ovoj sekciji također je pročitano u plenumu.

Danilo Kecić (Novi Sad), *Šesta pokrajinska konferencija KPJ za Vojvodinu*, govorio je o važnosti toga partijskog skupa za razvoj KPJ u Vojvodini, pa i Jugoslaviji. Ljubivoje Cerović, *Ostvarivanje narodnofrontovske politike KPJ u Vojvodini kroz aktivnost studentskog pokreta*, prikazao je izuzetan doprinos studentske omladine u provođenju te politike. Slijedila su saopćenja Fehmi Pushkolli (Priština), *Radnički pokret na Kosovu između dva rata*; Đuro Batrićević (Titograd), *Djelatnost KPJ i SKOJ-a na preobražaju crnogorskog sela između dva rata*, Nikola Gaćeša (Novi Sad), *Osobnosti društvene strukture u Vojvodini između dva svetska rata*; Mehmed Pirraku (Priština), *Kulturno-prosvetni pokret Albanaca u Jugoslaviji (1919—1941)*; Milan Gaković (Sarajevo), *Socijalna struktura Zemljoradničke stranke u Bosni i Hercegovini između dva rata*.

Mira Kolar-Dimitrijević (Zagreb), *Neke mogućnosti istraživanja struktura radničke klase Jugoslavije u međuratnom razdoblju*, ukazala je i na kvantitativno poznavanje radničke klase te njeno kretanje u pojedinim krajevima Jugoslavije. Ivan Očak (Zagreb), *Jugoslavenski komunisti u SSSR-u između dva rata*, upozorio je na neke razloge odlaska u prvu zemlju socijalizma i njihovo tamošnje djelovanje. Bosiljka Janjatović (Za-

greb), *Sindikalni pokret u društvenom životu Hrvatske između dva rata*, istaknula je političku heterogenost i organizacijsku i akcijsku nejedinstvenost pokreta kao posljedice prilika u tadašnjem političkom životu. Stanislava Koprivica-Oštrić i Vlado Oštrić (Zagreb), podnijeli su saopćenje pod naslovom: *Proces konstituiranja radničke klase u Hrvatskoj u društveni pokret* i iznijeli osnovne podatke o tome od nastanka radničkog pokreta do stvaranja i početka rada Komunističke partije.

Osim spomenutih iznijeli su svoja saopćenja Aleksandar Apostolov (Skopje), *Štrajk učenika Učiteljske škole u Skopju 1919. i 1922. i njegov odjek u učiteljskim školama Srbije*; Dušan Biber (Ljubljana), *Socialna struktura nemške manjšine v Jugoslaviji med obema vojnama*; Tomislav Išek (Sarajevo), *Struktura Hrvatske seljačke stranke u Bosni i Hercegovini do 1929. godine*; Milenko Palić (Novi Sad), *Položaj i pokret poljoprivrednog proletarijata u društveno-političkoj strukturi kapitalizma u Vojvodini (do 1944)*; Vojislav Kuševski (Skopje), *Reagovanje u Društvu naroda na postavljanje makedonskog pitanja, koje režimi međuratne Jugoslavije nisu priznavali*; Katarina Rašić-Mihajlović, *Odnos snaga građanskih stranaka i Komunističke partije Jugoslavije uoči drugoga svjetskoga rata i socijalističke revolucije*; a Ibrahim Karabegović (Sarajevo), *Idejne osnove i socijalna baza reformističkog radničkog pokreta u Bosni i Hercegovini između dva rata (1921—1941)*; Ahmed Hadžirović (Sarajevo), *Dinamika štrajkaškog pokreta u Bosni i Hercegovini od 1935. do 1941. godine*; Simo Mladenovski (Skopje), *Napredni studentski pokret na Filozofskom fakultetu u Skopju 1936—1941. godine*; Milan Obradović, *Agrarni odnosi na Kosovu 1918—1941. godine*.

Iz tih se naslova vidi da je većina tema u ovoj sekciji bila posvećena povijesti radničkog pokreta, pa se stoga može postaviti opravdano pitanje što je s proučavanjem ostalih dijelova tadašnjeg društva. Naime, nedostajanje tema koje se odnose na druge komponente ili njihov nedovoljan izbor, govore, čini se, da su se za Kongres prijavili uglavnom oni istraživači koji se bave radničkim i komunističkim pokretom. Treba ipak nastojati da se to na idućem Kongresu ne ponovi. Nakon gotovo svakog referata povelu se rasprava, ali je ona imala uglavnom karakter dopune i nije bilo polemika i pitanja postavljenih autorima. Unatoč ovim primjedbama, može se reći da su i u ovoj sekciji pokrenuta neka nedovoljno poznata pitanja, da se traže za njih znanstveno utemeljeni odgovori koji će pridonijeti boljem upoznavanju tadašnjega društvenog sistema, analizi pojedinih društvenih pokreta i struktura.

Petc sekcija (1941. godina — danas).

Peta sekcija je radila u Centru za stručno i marksističko usavršavanje prosvetnih radnika i bila najbolje posjećena (oko 150 slušalaca). Važno je istaknuti da je prvi put na Kongresu prijedena uobičajena granica (1945. godina) i da se razmatrala i naša najnovija povijesna problematika. Od ukupno 18 referata 7 je bilo posvećeno potpuno ili djelomično razdoblju poslije oslobođenja (1945). Većina saopćenja dobro se uklopila u osnovnu temu Kongresa, tj. u proučavanje društvenih struktura i pokreta, odnosno istraživanje

različitih oblika u doprinosu Josipa Broza Tita povijesnom razvoju naših naroda i narodnosti.

O tome je govorio Omer Hadžidautti, *Josip Broz Tito — neimar bratstva i jedinstva u toku NOR i socijalističke revolucije naših naroda i narodnosti*. Zatim je Radoje Pajović (Titograd) referirao o *Titovu učešću i doprinosu narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji u Crnoj Gori u toku 1941. i 1942. godine* istaknuvši napose Titovu ulogu u svladavanju sektaških tendencija i »lijevih skretanja«. Ljubomir Tabački (Novi Sad), *Oživotvorenje Titove koncepcije strategije i taktike NOB-a u Vojvodini 1941—1942.*, zabilježio je da je unatoč relativno nepovoljnim geografskim prilikama, puna materijalna i politička podrška naroda, ostvarena na političkoj platformi NOP-a, omogućila u Vojvodini trajan otpor neprijatelju. Komponentu masovnosti razradila je Jelena Popov (Novi Sad), *Politika KPJ u Vojvodini na stvaranju masovne osnove NOR-a i revolucije*, a Ali Hadri (Pristina) *Narodnooslobodilački pokret na Kosovu 1941—1945.* zadržao se na osnovnim etapama, specifičnostima i značajkama NOB-e i socijalističke revolucije na Kosovu.

Analiza socijalne i drugih struktura (nacionalne, političke pripadnosti i dr.) sudionika NOR-a i revolucije novije je područje rada historičara. Međutim, te su analize vrlo važne jer upućuju na odnose unutar pojedinih globalnih struktura, pridonose razumijevanju ponašanja pojedinih društvenih grupa i tako omogućavaju cjelovitije objašnjenje pojedinih povijesnih fenomena i procesa. To potvrđuju i neki kongresni referati kao npr. Mile Todorovskog (Skopje), *Socijalna, nacionalna i politička struktura partizanskih odreda u Makedoniji 1941—1942. godine*, koji je, proučavajući tri makedonska odreda u drugoj polovici 1941, utvrdio da je u njima bilo 63—73% radnika. Iduće godine bilo je u 10 odreda oko 50% radnika, a iza njih je najviše bilo intelektualaca i seljaka. Nešto slično, iako šire zahvaćeno, uradio je za Sloveniju Ivan Križnar (Ljubljana), *Socijalna in politična pripadnost slovenskih partizanov v letu 1941.* Njegov rad se temelji na dužem i institucijski organiziranom prikupljanju podataka neophodnih za takve analize, a osnovni zaključak je da su prvi u borbu krenuli radnici, a od jeseni 1941. brojnije su im se pridružili i seljaci. U saopćenju: *Socijalni aspekti množičnoga izagnanja Slovencev iz Slovenije med drugo svetovno vojno* Tone Ferenc (Ljubljana) istaknuo je da su sva tri okupacijska sistema u Sloveniji osudila slovenski narod na smrt. To se napose odnosi na njemačke okupatore koji su za to predvidjeli najkraći rok.

Ratnom razdoblju od 1941. do 1945. pripadaju još referati Milice Borožić (Beograd), *Radnička klasa na jugu Srbije 1941—1945. godine*, Lazara Zrnica, *Pozadinsko snabdevanje vojvođanskih operativnih jedinica u Istočnoj Bosni u toku NOB-a*, i Rastislava Terzijskog (Skopje), *Sovjetski pečat na fašističkoto opredeluvanje i okupatorskata uloga na Bugarija vo Jugoslavija (1941—1945).*

Više saopćenja o razdoblju poslije 1945. odnosilo se i na naše manjine u susjednim zemljama, a neka su obuhvaćala i razdoblje od 1945. Risto Poplazarov (Skopje), *Opšttestvenoto i nacionalnoosloboditelnoto dviženje na Makedoncite na Južna Makedonija od 20-te do 50-te godine na 20. vek*, ocrtao je položaj Makedonaca u Egejskoj Makedoniji i njihov otpor asimilatorskim tendencijama grčkih vladajućih klasa. Janko Jerić sa suradnicima: Albinom

Lük, D. Nećakom i J. Stergarom obradili su zajednički temu: *Denacionalizacija i vprašanje socialne strukture in mobilnosti u 20. stoletju*, koja je bila posvećena Slovincima u Prekomurju, Koruškoj i Italiji. Tone Zorn (Ljubljana) autor je rada *Socialna struktura in avstrijska ljudska štetja na Slovenskem in jezikovno mešanom delu avstrijske Koroške po drugi svetovni vojni*, a Karel Šiško vič (Trst) iznio je saopćenje *Razvoj društveno-gospodarske strukture Slovencev v Italiji po drugi svetovni vojni*.

Etno-nacionalni procesi u sklopu društvenih kretanja u Srbiji 1945—1953. naslov je saopćenja Dragoljuba Petrovića, a Marijan Matićka (Zagreb), *Društvene promjene na selu u Hrvatskoj u vrijeme provođenja agrarne reforme i kolonizacije (1945—1948)*, razmatrao je provođenje agrarne reforme i kolonizacije kao jednu od mjera koja je bitno zadirala u društvene odnose na selu i prouzročila znatne promjene životnih uvjeta. Vladimir Klemenčić, *Razvoj slovenske vasi po drugi svetovni vojni*, naznačio je osnovne tendencije u procesu deagrarizacije i urbanizacije, a dao je i klasifikaciju tipova urbanizacije slovenskih sela.

U diskusijama koje su obično imale karakter dopune sudjelovali su: D. Lazić, V. Navalušić, V. Kljaković, M. Colić, N. Babić, G. Miljanović, P. Kačavenda, D. Biber i drugi. Na kraju treba istaknuti da su u ovoj sekciji osim povjesničara radili i sociolozi, politolozi, geografi i drugi, a to je pridonijelo obogaćivanju metodoloških pristupa i potvrdilo poznatu tezu da proučavanju najnovije povijesti treba prilaziti interdisciplinarno.

4. Naredni zadaci, zaključci i odluke.

Posljednja plenarna sjednica održana je 7. listopada 1977. u mjesnoj dvorani u Futogu kraj Novog Sada gdje su doneseni i kongresni zaključci, određeni naredni zadaci i izabrani organi Saveza historijskih društava.

Temeljni zadaci jesu: usuglašavanje djelatnosti i organiziranja Saveza sa samoupravnom praksom, posvećivanje izuzetne pažnje nastavi povijesti u svim školama, te organiziranje i unapređivanje daljeg znanstvenoistraživačkog rada. Na budućim kongresima obrađivat će se dvije teme od kojih će jedna obavezno biti s područja nastave povijesti. Ubuduće treba Kongres organizirati na jednom mjestu kako bi sve sekcije bile dostupne slušaocima. Posebna pažnja bit će obraćena međunarodnoj aktivnosti Saveza i pripremanju za 15. međunarodni kongres povjesničara koji će se održati 1980. u Bukureštu. Isto tako dogovoreno je da se više pažnje obrati izdavačkoj djelatnosti Saveza, posebno redovnijem izlaženju »Jugoslovenskog historijskog časopisa« i »Nastave povijesti«, zatim ubrzanju rada na 3. i 4. svesku *Historije naroda Jugoslavije*.

Kongres je donio i posebne zaključke o položaju nastave povijesti s konstatacijom da se njen položaj »u sistemu odgoja i obrazovanja sve više pogoršava, te da se time dovodi u pitanje realizacija bitnih ciljeva historijskog i, u širem smislu, društvenog obrazovanja učenika«. Zbog toga sudionici kongresa »izražavaju nezadovoljstvo takvim razvojem stvari i ukazuju na pravce mogućeg poboljšanja historijskog i društvenog obrazovanja naših učenika«, ali »u okvirima reforme i društvenih smjernica za preobražaj sistema odgoja i obrazovanja na samoupravnim osnovama«.

Na kraju četverodnevnog rada zaključeno je da se VIII kongres Saveza historijskih društava Jugoslavije održi za četiri godine u Prištini. Skupština Saveza usvojila je i novi Statut. Odlučeno je da sjedište Saveza ostane u Beogradu, a izabrana je i nova Savezna uprava s prof. dr Ali H a d r i j e m iz Prištine — kao predsjednikom i predstavnikom AP Kosova.

dr Zef Mirdita (I sekcija)

Petar Strčić (III sekcija)

dr Bosiljka Janjatović (IV sekcija)

mr Marijan Matićka (V sekcija)

dr Dragutin Pavličević (ostalo)

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA XXXI—XXXII

1978—1979

Redakcijski odbor:

IVAN KAMPUŠ
BERNARD STULLI
JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
SAVEZ POVIJESNIH DRUŠTAVA HRVATSKE
ZAGREB